

Sint-Janshospitaal Brugge, beschrijving en interpretatie van vier bleke grafstenen

M. Duser, 13.7.2019

De donkere grafplaten blijven hier buiten beschouwing. De linkse en de 6de van links zijn Doornikse steen, herkenbaar aan de schiefersplejting; de overige in onbepaald zwart marmer.

1. De oudste grafplaat Zuster Collijne 1475 (84x107x9 cm) 2de van links heeft bleek patina van zuivere bleekbeige kalksteen met regelmatige gespreide roestvlekken die occasioneel lange smalle regelmatig gebogen graafsporen volgen, ook soms lijken te vertakken. Deze roestvlekken treden op in grijs gekleurd vlekken; lokaal (op sommige randen) komen nog grijze vlekken voor zonder de roestverkleuring. Het bovenvlak van de gedenkplaat is fijn afgeschilferd met kleine putjes; op kleinere oppervlakjes is nog een glad, wasachtig oppervlak te zien. Er komen talrijke mm-grote zwarte korrels voor, meest vervuiling maar ook geoxideerde pyriet, waarvan de spreiding onafhankelijk is van de roestvlekken. Petrografisch moeilijk te bepalen, lijkt een grove packstone met afgeronde vermoedelijk algaire klasten van ca 2 mm met ertussen kleinere algaire klasten (pseudo-ooiden) en bioklasten. Een centimetergrote koraalkolonie werd waargenomen bij het uiteinde van de grote graafgang.

Het gaat hier om een limonietische roestverkleuring als verweringsverschijnsel en niet om een sedimentair-diagenetische structuur die reeds als groevekenmerk in het gesteente aanwezig is. Het is trouwens weinig waarschijnlijk dat de klanten dergelijke gevlekte gedenkplaten zouden aanvaarden. We mogen dus stellen dat de roestverkleuring later is opgetreden, vermoedelijk pas na begraving van de steen.

De kalksteen werd als Comblanchien, variëteit Rocherons Ramagé of Ladoix of Comblanchien fleuri, geïnterpreteerd omwille van de gelijkenis in het voorkomen van de grijze of roestrode vlekken met de bioturbaties in deze variëteit van Comblanchien die zowel grijs als (paars)rood kunnen zijn. De grijze of rode bioturbaties in de Comblanchien vertonen een identieke interne fijngelaagde structuur en de kleurverschillen zijn dan ook (vroeg-) diagenetisch en niet sedimentair. In ieder geval zijn de grijze en/of rode bioturbaties een groevekenmerk en origineel in de gebruikte natuursteen aanwezig, waar ze dus niet als storend worden ervaren.

In de grafplaten ontbreekt ieder spoor van dergelijke fijngelaagde structuur en zijn de verkleuringen vlekvormig, weliswaar beïnvloed door aanwezige sedimentaire structuren die niet van dezelfde aard zijn als degene die de grijze of rode verkleuringen in de Comblanchien veroorzaken, getuige daarvan de roestig verkleurde gebogen gladde graafgang. Ondanks de oppervlakkige overeenkomst in grootte en patroon van de vlekken is hun genese verschillend.

Een fundamenteel verschil tussen de Brugse grafplaten en de Comblanchien herkomst hypothese wordt geleverd door de aanwezigheid van een *Orthoceras* in een identieke grafplaat, opgesteld langs de noordelijke zijgevel van de St.-Gilliskerk van Brugge. De *Orthoceras* wijst op een Ordovicium – Siluur ouderdom en dus op een Baltische oorsprong van de grafplaten met roestvlekken, mer specifiek een Gotland kalksteen.

Dit betekent dat Baltische stenen reeds in de 15de eeuw naar Brugge kwamen en niet pas later met de Hollandse handel zoals nu geredelijk wordt verondersteld. De natuursteenconnectie met de Hanze wordt terug in ere hersteld, ten minste voor dit voorkomen.

Gedenksteen van Zuster Collijne bestaande uit roestig gevlekte Gotland kalksteen, bewijs van natuursteeninvoer uit het Baltisch gebied ten tijde van de Hanze.

Grote gebogen graafgang die roestig is verkleurd, gedenksteen van Zuster Collijne.

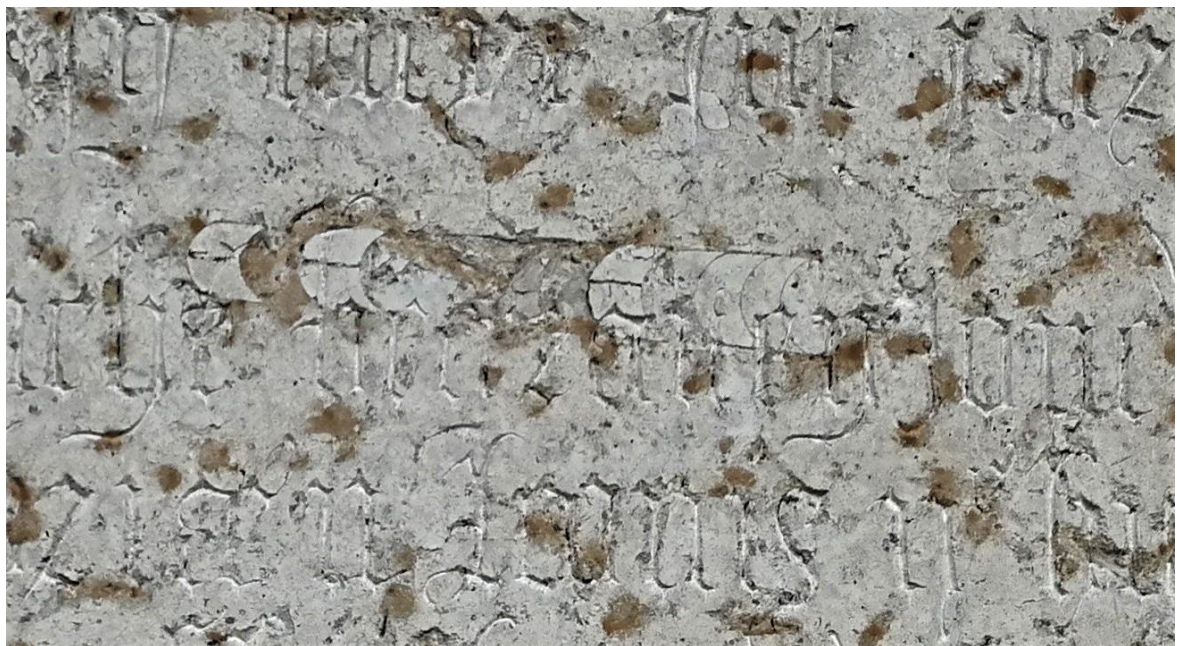
Koraaltje (ca 1 cm) in de packstone van de gedenksteen van Zuster Collijne.

Een niet roestig verkleurde graafgang tussen de packstone met roestvelkken van de gedenkplaat van Zuster Collijne.

Roestig gevlekte Gotland kalksteen langs de noordgevel van de St.-Gilliskerk.

Orthoceras in de gevlekte Gotland kalksteen, St.-Gilliskerk.

2. De grootste gedenkplaat voor vier hospitaalbroeders waaronder De Mersseman

bestaat uit een centrale plaat (68x166 cm) omgeven door een koperen band die zelf is ingelegd in een hardstenen rand. De centrale gele plaat werd geïnterpreteerd als een Lutetiaankalksteen uit het noordelijk deel van het Bekken van Parijs, bestaande uit een gele kalkareniet van middelmatige afgeronde bioklasten met zeldzame schelpgeesten maar talrijker gastropodenafdrukken in de vorm van centimeterlange schroeven (calcaire à verrins). De karakteristieke gastropodenafdrukken maken deze interpretatie solide. Vergelijking met de huidige commerciële benamingen levert de benaming Saint-Pierre Aigle, variété coquillée.

Aangezien een Bourgondische oorsprong voor de overige grafplaten niet werd weerhouden blijft dit over als enig voorbeeld van Franse steen. Franse stenen inclusief de Lutetiaankalkstenen uit het noorden van het Bekken van Parijs zijn in België pas algemeen gebruikt vanaf de 19de eeuw. Dit voorkomen past niet in een 17de eeuwse setting, wanneer de lokale Ledesteen nog ruim voorhanden was, weliswaar niet in hetzelfde formaat maar desondanks toch ruim toegepast voor kleinere gedenkplaten (bijv. in gevels).

Dit brengt er ons toe een andere hypothese te formuleren omtrent de ouderdom ervan, in relatie met de afwerking van deze gedenkplaat met een boord in gezoete blauwe hardsteen of Petit Granit, waarvan geredelijk mag worden aangenomen dat dit een latere toevoeging is, na het terug opgraven van de gedenkplaat (en vermoedelijk eveneens het restaureren of mogelijk zelfs vervangen van de koperplaat). Het zoeten van Petit Granit is een praktijk die pas laat in de 19de eeuw in zwang is gekomen, wanneer Petit Granit als marmer werd ingezet en niet enkel als bouwsteen. Zou het dus mogelijk kunnen zijn dat de centrale plaat in Lutetiaankalksteen eveneens dateert van de restauratie van deze gedenksteen en dat de beschadigde oorspronkelijke plaat uit Zweden kwam? Qua grootte en kleur is er immers een opvallende overeenkomst zowel met de Öland als Gotland kalkstenen. De afwezigheid van enige inscriptie zal het ethisch bezwaar tegen vervanging wel sterk geminderd hebben. Een gedenkplaat zonder inscriptie of gravering is ongebruikelijk en wijst op erosie van de bovenste laag. De huidige gedenkplaat vertoont echter geen spoor van afslijten van de bovenste laag, wat de authenticiteit ervan verdacht maakt.

Schroeven of verrins, afdrukken van hooggewonden gastropoden in de gedenkplaat voor de vier hospitaalsoeders.

Saint Pierre Aigle éveillé commerciële plaat (uit Roches de France).

Randplaat in gezoete Petit Granit, goed herkenbaar door de ronde bleekgrijze kringen en brachiopodenschalen, herkenbaar aan de bleekgrijze bogen.

3. De 5de gedenkplaat van links voor Zuster Cathrijne Breydel (1634) van 112x196x16 cm is een meer marmerachtige bleek geelbeige, vaag gevlekte kalksteen, opgebouwd uit een dichte grainstone stapeling van pseudo-ooiden en samengestelde pseudo-ooiden van ongelijke grootte ingebed in heldergrijs sparietcement. De grotere pseudo-ooiden zijn soms bruinig beige in de kern met dunne bleke buitenrand, de kleinere pseudo-ooiden zijn in de regel bleek gekleurd. Deze verkleuring van de grotere vormen doet ons toch eerder denken aan algaire klasten, vermoedelijk opgebouwd door roodwieren, en niet aan ooïeden.

De kalksteen werd als Chassagne, type beige rosé, of meer algemeen als een natuursteen uit Bourgondië geïnterpreteerd omwille van kleur en textuurgelijkenissen. De grainstone textuur en de quasi exclusieve opblouw uit algaire klasten wijzen toch eerder in de richting van Gotland kalksteen. Met uitzondering van de Comblanchien familie zijn de Bourgondische kalkstenen niet marmerachtig en op grond van de textuur kan in dit geval een toewijzing aan Comblanchien worden uitgesloten. Bourgondische kalkstenen met gemicrotiseerde bioklasten en algaire klasten zoals Buffon vertonen een minder compacte stapeling van de korrels.

Terloops kan worden opgemerkt dat een identieke steensoort is aangewend als gedenksteen voor de familie de Peellaert in de Salvatorkathedraal.

Een nog grovere grainstone met ook koralen, eveneens geïnterpreteerd als Gotland kalksteen, is aangewend voor de grote 13de eeuwse doopvont in de St.-Gilliskerk, die stilistisch perfect overeenkomt met de doopvont van Koszalin (Polen) – (info Timo Nijland).

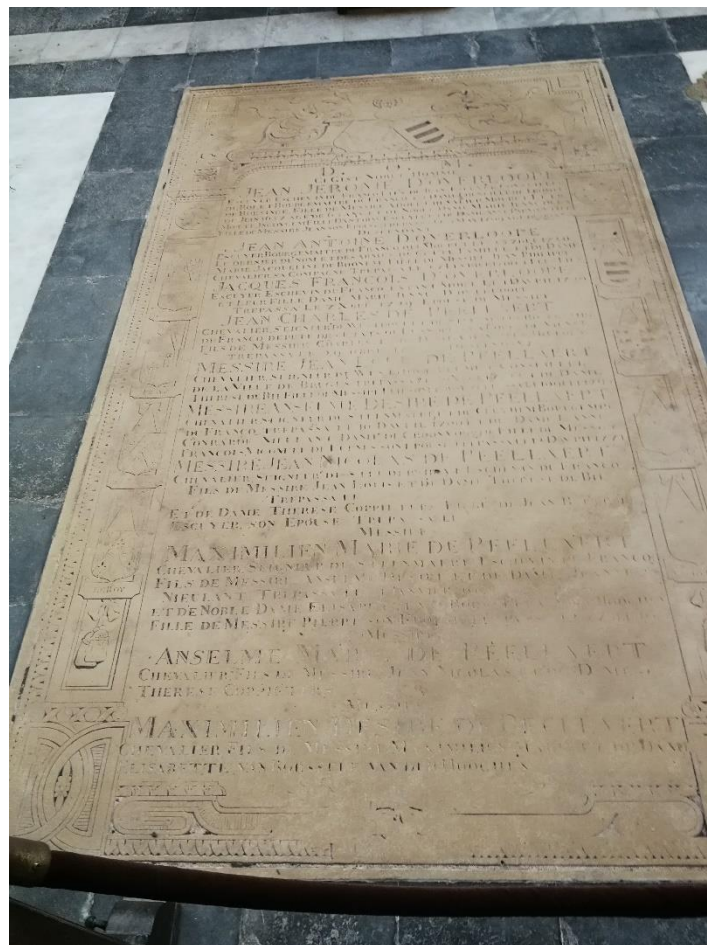
Gedenksteen voor Zuster Cathrijne Breydel (1634).

Gedenksteen voor Zuster Cathrijne Breydel in een vlekkelig bleekbeige marmerachtige kalksteen.

Gedenksteen voor Zuster Cathrijne Breydel, detail met zicht op de korreltextuur: een grainstone van dichtgestapelde maar slecht gesorteerde afgeronde algaire klasten met bruinbeige kern en bleke rand.

Brugge, Salvatorskathedraal, gedenksteen familie de Peellaert in Gotland kalksteen, qua uitzicht en samenstelling goed vergelijkbaar met de gedenksteen voor Zuster Cathrijne Breydel in het St.-Janshospitaal.

Brugge, Salvatorskathedraal, gedenksteen familie de Peellaert in Gotland kalksteen met goed zichtbare grotere bleekgerande ronde algaire klasten.

4. De 2de gedenkplaat van rechts van Zuster Anna van Steenberghe (1618) van 85x129x3,5 cm waarvan de onderkant ook mooi glad geschaafd is met grote grijze vlekken waar de kalksteen licht is uitgeschulpt. De randen zijn afgebrokkeld en verstevigd met gips. Het is een eerder middelmatige tot matig-grove bleek rozig beige grainstone met zand textuur maar toch glad oppervlak, opgebouwd uit goed gesorteerde overwegend kalkige detrietische korrels, bioklasten van verschillende oorsprong en afrondingsgraad, mogelijk kwartshoudend, waartussen kleine putjes van weggesprongen of opgeloste korrels liggen, soms opgevuld door donkere korrels.

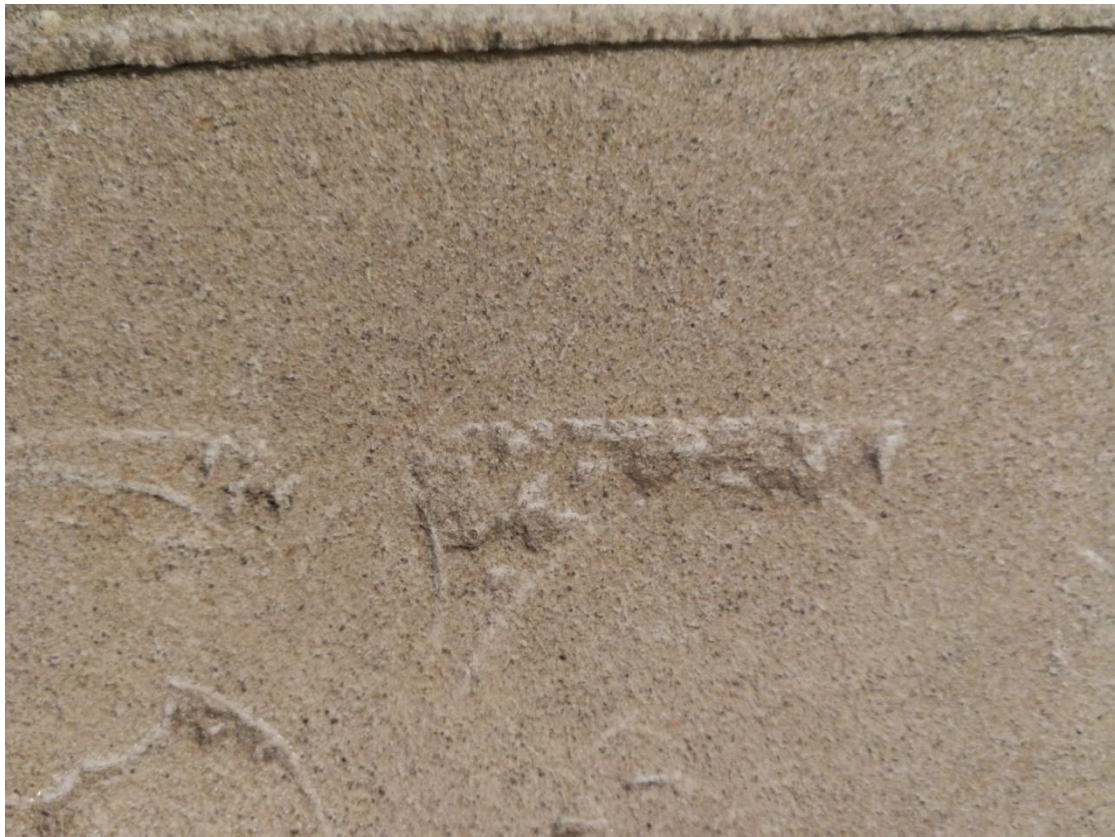
Op het eerste zicht behoort deze gedenksteen tot dezelfde natuursteenfamilie. Het lithofacies is verschillend van de overige gedenksteden door de uitgesproken detrietische, zandsteenachtige textuur. Zonder microscopisch onderzoek is deze steensoort niet met stelligheid aan een of andere herkomst toe te wijzen. Opvallend is ook de geringe dikte van deze plaat, ook in vergelijking met de overige gedenksteden, wat toch wel wijst op een meer geëvolueerde, dus vermoedelijk Paleozoische steensoort en eveneens uit Gotland afkomstig.

Gedenksteen voor Zuster Anna van Steenberghe (1618).

Gedenksteen voor Zuster Anna van Steenberghe, onderzijde. De grijze vlekken zijn geen sedimentair of diagenetisch verschijnsel maar plekken waar de plaat sterker is uitgehold, en mogelijk meer kwetsbaar voor breuk.

Gedenksteen voor Zuster Anna van Steenberghe, detail met uitgesproken zandsteenachtige textuur.

Gedenksteen voor Zuster Anna van Steenberghe, grainstone textuur opgebouwd uit goed gesorteerde maar heterogene bioklasten en mogelijk aan klastische detrietische korrels (kwarts).